

«en un ram cantava un auçell» (NCI II, 215.22, 212.13, III, 37.5). De l'horta rossellonesa coneixem un «ordonament, co los sobrapausatz dels ortolàs an licència de taylar les branches e ls rams dels aybres qui s geten sobre la pocessió de son vesí» (RLR IV, 513), títol que es repeteix com el d'un ordonament d'Elna de 1322, on es disposa que «puguen tallar rams e branques d'arbres penyans entorn l'altra tenència o ort d'autre vesí o carrera --- sobre la terra, tenència, carrera o ort d'autre vesí, per 20 peus a certa línia ---» (RLR xxxii, 547).

En aquest sentit bàsic i general està antiquat modernament, fora de la poesia —com en la tornada de la bella cançó popular «com rumbeja lo ram amb la fulla, / com rumbeja la rosa en lo ram»—; però es conserva en moltes accs especials, uncs o altres, en dialectes de tot el territori lingüístic, de les quals i llurs dates informen suficientment els DAg, DFa i AlcM. Per a l'extensió sinonímica enfront de rama i branca, és interessant el que posa, en rengle seguit, OPou: «los rams o branques del arbre ramus; les rames molt esteses: tabulata, -orum; los rams secs que s tallen del arbre ---», «los nusus en los troncs, rames y vergues ---» (ThPu, 59, 60).

L'acc avui dominant, i bàsica en el sentiment modern de la llengua, és 'conjunt de branquetes amb fullatge o flors', que es troba almenys des de princ. del S XVI: «los consellers --- anaren a dites vespres, y després se desaplegaren en la dita plaça, sens donar rams, per stalvi de la Ciutat» 1535 (Ardits IV, 36); cerimònia o festa amb la qual podíem comparar una que em descriviren a Benasc, d'una festa anyal, en què surten i desfilen «tres majordons dan ['amb'] ramos» (1965).

Segons el costum de les terres gironeses, solien posar-ne un de llorer al capdamunt dels pallers, sobretot en els de les masies esparses de muntanya (no veure-n'hi posat un a la punta del pal central anuncia una masia abandonada). «els pallers xics y decantats, sense olla ni ram de llor en les perxelleres», «un dia s'allunyaren tant, que arribaren sota l'aspre pendís de la serra; allí s'encastava una caseta blanca hi eren tan a prop que obiraven perfectament els finestrals gòtics; el pou, de brançalades feixugues y escrostades, el ram de llor beneïment les perxelleres, les lloses de què enronraven l'era ---», PruBertrana (Proses Bàrbars, 90, Naufrags, 81).

D'aquesta, una aplicació especial és el ram de flors, que se sent des del capdamunt del Pirineu (Tor de Vall Ferrera, 1932) fins a Bna. etc. Més especialment, la combinació «diuenge de rams», l'últim abans de pasqua. Ja dia del Ram el 1404. «--- que s lig lo diuious de la Cena e al dia del Ram» Bna (CaCandi, MiscHiCat II, 194, i ja fins en Llull (Merav., Ag I, 169); modernament domina pertot la indicada forma del cat comú, fins al capdamunt del Pallars, del tot igual (Farrera, Aneu) o si fa no fa (lu duménje del râm, Tor, 1952-3).

El sentit fonamental segueix, i s'amplia, dut a d'altres conseqüències; almenys localment: al capdamunt

de Ribagorça, *je l râm* 'fer el darrer viatge per recollir l'erba dels prats', a Castanesa, que també duen «vai a buscà(r) 'l ram» (1957): segurament perquè en l'últim moment de la recollida, fan una espècie de ram amb tota l'erba que hi queda, potser un poc més marcada que l'altra (que per això l'hauran negligit de moment, per si sobreveé l'imminent xàfec que sempre temen llavors i tant deteriora l'erba), i és probable que s'hi acumulin tot de branquillons, roselles, satalies i altres flors dels prats, que no hi ha temps de separar (i al muntanyenc, no carent de sentit entre irònic i estètic, no li dol' que hi faci bonic). No ens sorprendrà, doncs, que a l'altra gran comarca praficòla, l'Alta Cerdanya, trobem una locució «al temps d'un ram en un tres i no res», AntCayrol (Cerdà, Contalles, 62) que essent tan breu no pot pas referir-nos a la feimada de fer un pomell de florista, sinó al lligall improvisat que adornarà la carreta de Ceres, o un rústic carràs, tornant de les prades de la serra, enmig d'alegres cants i cridòria satisfeta. I amb la fonètica local, fins a Benasc: «—Acabets la yerba? —Demà farem el ramo», «Han acabau d'acubillà la borda, ya fan el ramo» (Ballarín, Dicc).

Ens permet remuntar encara fins als moments en què la riuada romanitzant desbotà fins als Pirineus, el trobar, congelat en un manlleu basc, el mot llatí sencer, amb -us i tot, encara supervivent, i ja amb preferència per al ram de llor, car en el basc extremoriental, de la Sule, resta fins avui la forma *erramutze*, convertida en el nom del llorer; amb -tz < -s llatina, sentida com a diferent de la s apical iberoida (la que després hem fet triomfar en totes les llengües dels Pirineus i de la Península); tal com *corpus* ha donat *gorputz* en basc general (cf. per a aquesta qüestió, els altres casos i el judici de Mitxelena, *Apellidos Vascos*, § 216); mentre que en els altres dialectes bascos, el nom del llorer apareix en una variant un poc més moderna, *erramu* o bé en una forma *ereñotz*, en la qual ja no estem tan segurs que sigui el mateix, paït per la llengua i la fonètica basca.

Un ram pot ser encara, el mateix que un *branc*, cada un dels ramals en què s'esbranca o divideix una massa vegetal o líquida: «la vena --- cava --- hixen rams que van al diaphragma, y un poquet més alt, va altre ram a la tela del cor», OPou (en el tractat anatòmic d'apèndix), i sovint en el ThPu (270 etc.). De la idea de 'ramal' es passà localment a 'ram': «un ram d'escala» [inv. de Vic a. 1403], avui especialment a Tort. (Vergés Paulí, *Espurnes* v, 85-86); i de la d'enameçada de tirallongues vegetals' (sovint entreteixides) a la de 'troca, madeixa', que el DAg (§ 4) col·lecciona en bastants inv. del Princ., des de 1430 (sempre, fil de bri, d'estopa o de cànem); avui encara a Eiv. («madeja, ramo», PzCabr.) i ja registrat per OPou («--- alapanus mataxa», ThPu, 311); «ram: juego infantil en que uno de los niños tiene que coger a los otros», Pol (Vall d'Aneu, 25).

Sembla ben singular i difícil de comprendre la metàfora en què pogué originar-se l'expressió comuna *un ram de bogeria*, i d'altres mals, *un ram de gota*, *d'enyó*.